

STEFAN
SAGMEISTER

Tek muz yeter

Ünlü tasarımcı Stefan Sagmeister, alldesign konferanslar dizisinde "mutluluğu" anlatmak üzere İstanbul'daydı. Lou Reed'den David Byrne'e çeşitli isimlere yaptığı plak kapaklarıyla, kitap ve dergi tasarımlarıyla, bizzat kendi bedenine yaptığı görsel müdahalelerle, aforizmalarıyla tanınan Sagmeister, doğduğu Avusturya'dan New York'a göçtüktan sonra grafik etkinliğini artırdı ve mesleğin duayenleri arasına katıldı. Sagmeister'le dar vakitte daldan dala gezindik...

Söyleşi: Merve Erol

Bize kalırsa "Set The Twilight Reeling" (1996), albüm kapağı ve kartonet sanatı açısından Lou Reed diskografisinin o ana dek en özenli parçası...

STEFAN SAGMEISTER: Pek de işe yaradı sayılmaz. Velvet Underground kapakları şahaneydi, solo albümleri için her zaman aynı şey söylenemez. Andy Warhol'un yaptığı muzlu kapak muhteşemdir mesela, herkesin "en güzel kapaklı yirmi albüm" sıralamasına mutlaka girer. Biliyor musunuz, orijinali çıkartma olarak tasarlanmıştı, çizgi muzu kaldırıncı gerçek muzla karşılaşıyordunuz. Andy Warhol Vakfı, Velvet'çiler ve plak şirketi arasında bu kapak yüzünden süren bir dava vardı, çünkü o tek parça muz o kadar değerli ki. Her yerde, mesela tişörtlerde kullanabilirsiniz, tanınır, bilinir. Lou Reed'le John Cale'in beraber yaptığı Andy Warhol albümü, bence gelmiş geçmiş en iyi biyografik albümdür. En azından ben daha iyisini bilmiyorum. Hak ettiği takdiri Amerika'da asla görmedi. Lou çok büyük hayal kırıklığına uğradı, harika bir albüm olduğunu düşünüyordu, ben de öyle düşünüyorum. Andy Warhol hakkında bir sürü şey yazılıp çizildi, birçok hikâye filme aktarıldı, hayatına dair pek çok belgesel ve kitap üretildi. Ama "Songs For Drella" (1990) onun dünyasına en çok yaklaşabilen işlerden biriydi, bu anlamda mükemmeldi. Yeterli ilgiyi görmemesi bana hep şaşırtıcı gelmiştir.

"Work" şarkısında Warhol Lou Reed'e "kaç şarkın var?" diye soruyor, "Hiç yoktu, salladım, on tane dedim" diyor Lou Reed. Bunun üzerine Warhol "En az 15 olmalıydı, hep genç kalmayacaksın" diyor.

(gülüyor) Komik, şu açıdan da: Lou, Andy Warhol'le tanışmadan çok önce şarkı yazmaya başlamıştı zaten. Ucuzcu bir yapımcıyla çalışıyordu ve günde on şarkı çıkarıyordu. Mesela arabalarla, ertesi gün sörfle, bir sonraki gün otellerle ilgili şarkılardı bunlar. Baskı altında yazmanın ne demek olduğunu iyi biliyordu.

Metallica'yla yaptığı "Lulu"yu dinlediniz mi? O da pek ilgiye mazhar olmadı.

Ben de çok hayran kaldığımı söyleyemem zaten. Belki de muhtaç duyduğu zamanı ve dikkati verememişimdir. Fakat Lou albüme bayılıyor. Gelmiş geçmiş en iyi iş olduğunu düşünüyor.

Her yaptığı iş için böyle söylemiyor mu?

(gülüyor) Lou, sound'a inanılmaz derecede düşkündür. Metallica da öyledir. Onlara bir festivalde denk gelmişim. Başka isimler için oradaydım, Metallica hiç de ilgimi celbetmiyordu. Hadi bir şarkı dinleyeyim, sonra kaçırım dedim, fakat kulaklarıma inanmadım, sound'ları diğer bütün gruplara göre nasıl da güçlüydü. Bu yüzden Metallica'yla çalışmasını anlayabiliyorum. Metallica'nın Lou'da ne bulduğunu da anlıyorum, bir defa bambaşka bir yaklaşımı temsil ediyordu onlar için. Eleştirilenlerin her zaman gözdesi olmuştur Lou, onların aksine. Karşılıklı bir çekim vardı yani. Ama albümü iki kere dinledim, hiç de çekici değildi doğrusu.

Bildiğimiz anlamda Metallica da yok aslında albümde, onlar bir riff duvarı örüyorlar, Lou Reed de edebiyat parçalarını canlandırıyor. Metinsel, edebî bir performans diye bakılamaz mı?

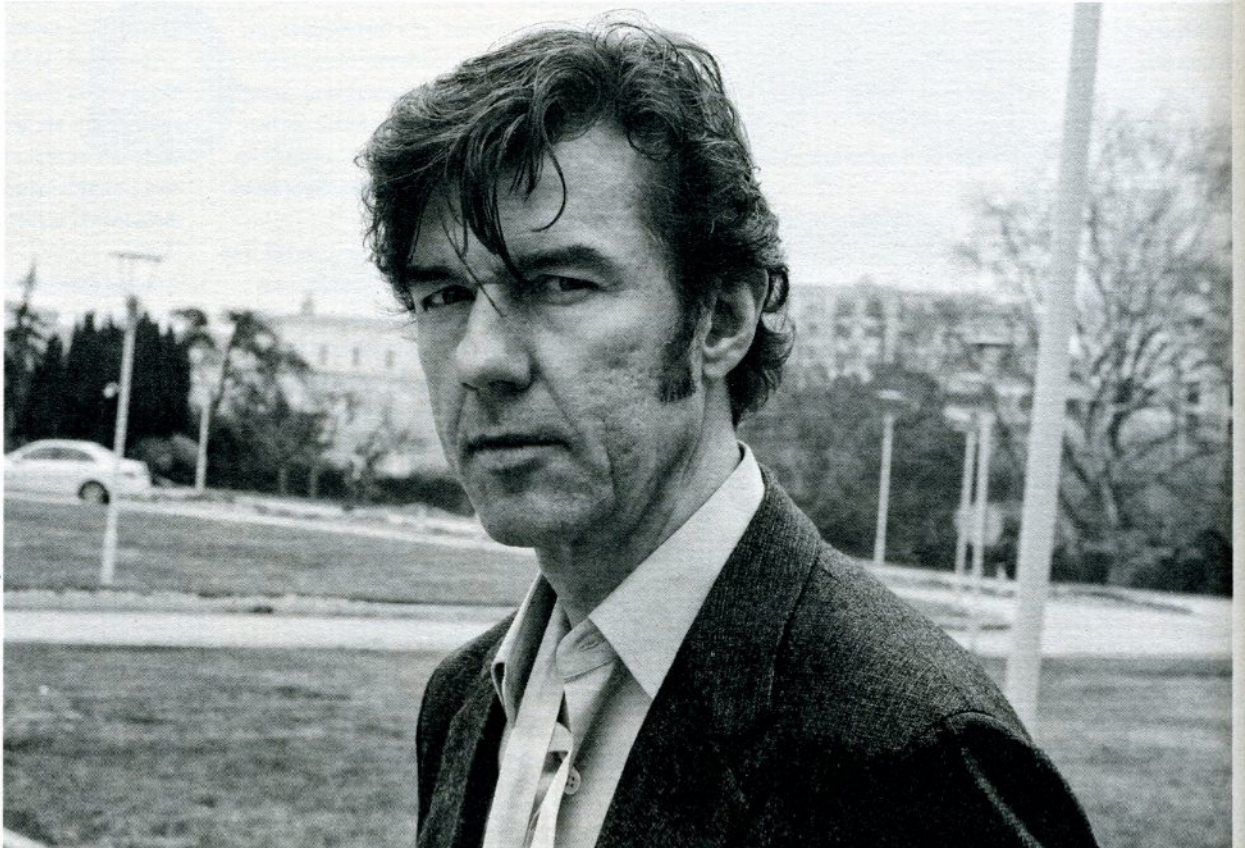
Lou'dan böyle şeyler beklenir. "Metal Machine Music"i (1975) canlı çalmak üzere turneye bile çıktı. Bir Peter Gabriel konserine gitmişim, Lou da misafir sanatçı olarak oradaydı. "Solsbury Hill"i çaldı, ama "Metal Machine Music"

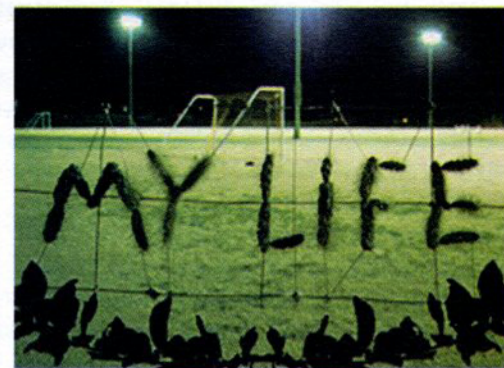
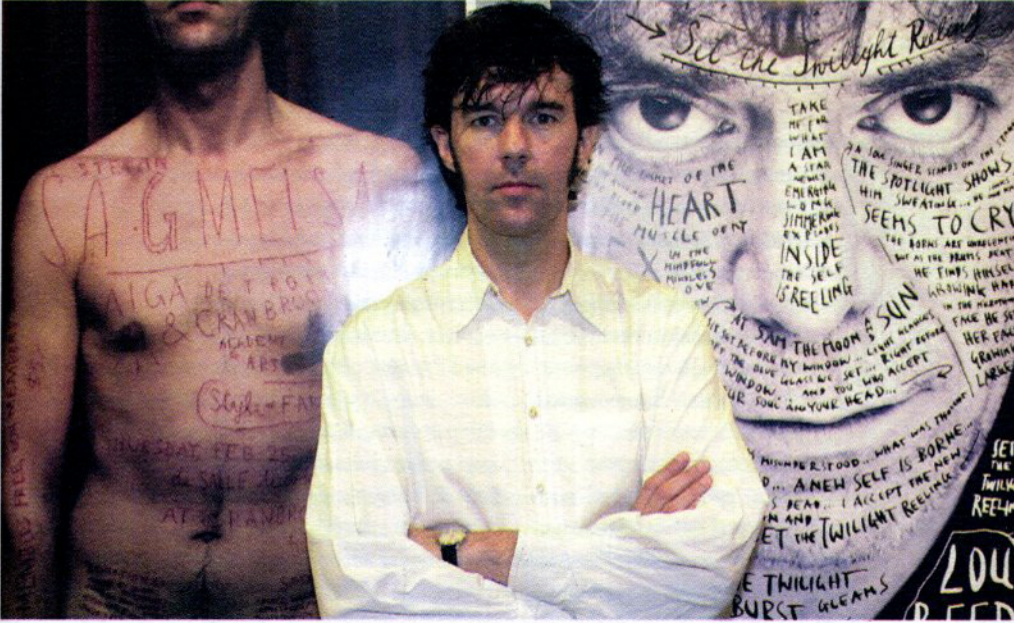
maskesini takınarak. Böööööğ, Solsbury Hill! Böööööğ, Solsbury Hill! (gülüyor) Tam bir gürültü makinesiydi, ama çok da matrak bir durumdu... Lou'yu çok severim, büyük bir hayranıyım.

Beraber çalışması zor bir insan olduğunu söylerler, halbuki çok iyi bir mizah duygusu da var...

Müziğiyle irtibatını kuramadığı şeylerle neredeyse hiç ilgilenmez. Gazeteciler için zor bir kişiliktir, çünkü söyleşi yapmayı, tanıtım faaliyetlerini sevmez. "Modern Dance" şarkısı için bir klip yapmıştık, hiç memnun kalmamıştı. Tavuk için o tutturmuştu, ama her nedense kendisinin onun içinde olabileceği hiç aklına gelmemişti. Tavuk kostümü içine onun girmesinde ısrar ettim, işin bunu gerektirdiğini söyledim. Çekim boyunca çok, ama çok kızgındı. Bence söyleşi verdiğinde de böyle oluyor. Buna mukabil kapak çalışması yapmak çok daha kolaydı, eğlenceliydi. Bunun müziğe içkin bir iş olduğunu anlıyordu, dolayısıyla ilgi gösteriyordu. Rolling Stones'a kapak yaparken ("Bridges to Babylon", 1997) Keith Richards'ı sadece bir kere gördüm, o da albüm çıktıktan sonra, basın toplantısında. Onun hiç umurunda olmuyor, ama Mick Jagger adeta kapak fikri için yaşıyor. Birbirlerini tamamlıyor gibiler: Mick müzik-dışı işleri müzikten daha

FOTOĞRAF: ŞAHAN NUHOĞLU





En üstte, Sagmeister'in "muzlu" işi: "Özgüven hayırlı neticeler doğurur" başlıklı dev "Muz Duvarı" olgun ve ham muzlardan oluşurken bir hafta sonra Deitch Gallery'deki 10 bin muz kahverengiye dönmüştü. Yukarıda, Sagmeister iki ünlü işinin arasında: Solunda Lou Reed'in "Set The Twilight Reeling" albümü için tasarladığı afiş, sağında bizzat kendisi: 1999'da Detroit'te kullanılacak bir afiş için Sagmeister sevdiği, önemsendiği isimleri, tarihleri bizzat kendi bedenine kazıyarak sanat camiasını küçük bir şoka uğratmıştı... Hayat tecrübelerini özlü sözler halinde formüle etmeyi seven, bu uğurda şahane tasarımlarla "Şu Ana Kadar Öğrendiklerim" gibi kitaplar da yayınlayan Sagmeister, bazı cümlelerini dünyanın dört bir yanına yazarak dağıtıyor. Sağda, bunlardan biri: "İyi görüne çabası, hayatımı kısıtlıyor."

çok seviyor, Keith ise sadece müziği seviyor, başka hiçbir şeye gönül indirmiyor. Müzik âleminin içinde de, aynı dışında olduğu gibi, insanlar birörnek değil. Birkaç sene önce Almanya'da bir havaa-lanında Lou'yu bir derginin kapağında gördüm. Bakalım neler yapıyor diye bir karıştırdım. Söyleşinin daha ikinci cümlesinde gazeteciye hitaben şöyle diyordu: "Senin gibi götoğlanlarını bana gönderenlerle iş yapmak zorunda kalmak hayatımın en büyük acısı." (gülüyor)

"Set The Twilight Reeling" de Lou Reed'in yüzüne müdahaleler yapmıştınız, albümlerindeyse bu sefer David Byrne'un yüzüyle oynadınız. Yüzler dikkatinizi, ilginizi çeker mi, mesela Keith Richards'ın yüzü için ne söylersiniz?

Herkes aslında kendisiyle ilgilidir, bu yüzden dünyanın her yerinde bütün dergi kapaklarında yüzler yer alır. Bir dergi standına gidersiniz, yüzlerce dergi vardır, yüzlerce yüze bakarsınız. Bin derginin beş tanesi belki böyle değildir ancak. En çok kendimizi severiz ve yüzler görmek isteriz. Bunun doğruluğundan yüzde yüz eminim. Amazon'un istatistiklerine baktım, en çok tıklanan kapaklar, açık ara, üzerinde birinin yüzü olanlar. İki numara da evcil hayvanlar var. Üzerinde yazarının

resmi olan kitaplar daha fazla satıyor. İşte biz insanlar böyleyiz, kendimize hayranız. Elbette diğerlerinden daha ilginç olan yüzler var. Lou Reed'le Keith Richards'ın yüzleri ortalamadan çok daha ilginç mesela. İkisinin de artık yaşlanmış olmasının da bunda payı var tabii, ama ayrıca herkesten daha enteresan hayatlar yaşadılar, sıradan maddelerin çok daha fazlasını kullandılar, yüzlerinde de bu tecrübelerin izleri var. Her birimizin yüzlerdeki değişimleri farketmede ne kadar mahir olduğumuza da inanmıyorum. En hafif değişimi bile hemen anlıyoruz. Bu aralar mutluluk üzerine bir belgesel film üzerine çalışıyoruz. Bir ton psikoloji kitabı okudum, araştırmalar yaptım, bizzat kendimi dahi araştırma nesnesi kıldım. Şu sonuca vardım: Mutluluğumuza etki eden en temel şeylerden biri, başka insanlarla ilişkilerimizin miktarı ve niteliği. Bir ilişkide de en ön safta yer alan unsur, insanın yüzü, sureti. Ayakkabıdan, gömlekten daha belirleyicidir bu.

Şöyle bir atasözümüz var: "Dost başa, düşman ayağa bakar..."

Güzelmış. Yaşlandıkça yüzleri daha büyüleyici buluyorum.

Filminiz ne aşamada?

Çok zorlayıcı bir iş, ama aynı zamanda çok canlandırıcı, neşe verici, ufuk açıcı bir çalışma süreci. Bu filme kafayı taktım, çünkü mutluluğa dair çok az şey bildiğimizi düşünüyorum. Sonbahara yetiştirmeye çalışıyoruz, bakalım.

Avusturya yıllarınızda bir grupta çalışırmışsunuz, enstrümanınız neydi?

Hayatta söylemem. O zaman yaptığımız tür de anlaşılır. (gülüyor)

Konferanslarınız talk-show havasında. Sahne korkusunu müzikle yendiğiniz söylenebilir mi?

Müzik yaparken, sahneye çıkarken çok kaygılı



Sagmeister imzalı bazı albüm kapakları: "Everything That Happens Will Happen Today" (Brian Eno & David Byrne, 2008), "OK Go" (Ok Go, 2002), "Bridges To Babylon" (Rolling Stones, 1997) ve bukletinde çeşitli ruh hallerinde kukla portreleri barındıran "Feelings" (David Byrne, 1997)

olurdum, ama artık geçti. Konuşurken sahnede çok daha rahatım.

Peki müzikle ilişkiniz nasıl değişti yıllar içinde? Bu konferanslar sayesinde dünyanın pek çok yerini geziyorsunuz, gittiğiniz yerlerin müziklerini dinliyor musunuz?

Yaşlandıkça müzik zevkim de çeşitlilik gösteriyor doğrusu. Eskiden hoşuma giden müziklerle sınırlı kalmayı yeğledim. Dönemlerim olurdu, rock dönemi, caz dönemi, punk dönemi... Bu dönemlerde kendimi diğer müziklere kapatırdım. Çok gençken, caz dönemimde, caz dinlemeyen herkesin aptal olduğunu, bu müziği anlamadığını düşünürdüm. Şimdi artık antenleri epey açmış durumdayım. Bazen aynı gün içinde opera, speed metal, '60'lar folku, üstüne bir de bluegrass dinlediğim oluyor, gideceğim yön belirsizleşiyor. Belli bazı müzik türlerine yakınlık duymayabiliyorum, bunların kafasına girmek için de çok büyük bir çabam olmuyor. Uzun süre popa mesafeli durdum, ama artık onda da fikrimi değiştirdim galiba. Dans müziğine de alışmadım, dans kötü bir şey olduğundan değil ama, benim olayım da değil. Arkadaşlarım ne kadar şahane geceler geçirdiklerini anlatıyor bazen, ama ne yapalım, hayat kısa, herkesin bir tercihi var.

Galiba internet, dönemlerin, coğrafyaların, tarzların geçişkenliğini mümkün kılarak müzik dinleme alışkanlığımızı epey değiştirdi. Ama sanki, kayıt ve dağıtımda fiziki bağımlılığından kurtulmasına rağmen, görsellik irtibatını koruyor. Klipler bir yana, her albüm için hâlâ kapak yapılıyor, bilgisayar ortamında da olsa hâlâ bunlara bakılıyor...

Pek katılamayacağım. Kapak sanatının önemi artık çok azaldı. 1940'larda neredeyse hiçbir rolü yoktu, '60'larda biraz canlandı, '70'lerde ve '80'lerde müt-hiş bir etki alanı yarattı. '90'larda düşüşe geçti, artık sıfır noktasında. Şimdi '50'lerde gibiyiz, '40'lara doğru gideceğiz ve kapak sanatı tamamen ölecek. Geçtiğimiz sene içinde gördüğüm kapaklar arasında ikonlaşma potansiyeli taşıyan tek bir kapak dahi hatırlamıyorum. Hatta geçtiğimiz üç sene için bunu söyleyebilirim.



En çok kendimizi severiz ve yüzler görmek isteriz. Amazon'un istatistiklerinde, en çok tıklanan kapaklar, açık ara, üzerinde birinin yüzü olanlar. İki numarada evcil hayvanlar var. Biz insanlar böyleyiz, kendimize hayranız.

Sonradan ikonlaşan pek çok albüm kapağı da ilk bakışta bu intibayı vermemişti belki de, yıllar içinde bu statüyü kazandılar...

Doğru, zaman belirleyicidir tabii, ama deneyim ve ilişki ortadan kalktı. Bunun da pek çok sebebi var. Bir defa müziğin kendisi eskiden sahip olduğu rolü oynayamıyor.

Beatles'in "Sgt. Pepper"la yarattığı kültürel cazibenin yanına bugün tek bir grup bile yaklaşamıyor. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yok. Yeni albümü büyük bir genç kitle tarafından merakla beklenen tek bir grup yok. Çünkü artık ilgilenilecek, dahil olunacak pek çok başka şey var, sadece müzik yok. İkincisi, müziğin paketlenmesine artık pratikte ihtiyaç kalmadı. Eskiden plak ya da CD almak durumundaydınız, bunların bazılarını da senelerce saklardınız. Kitaplar dünyanın her yerinde farklı kapaklarla basılır, aynı kitabın Avus-

turya'daki kapağı farklıdır, Türkiye'deki başka. Ama albümler dünyanın her yerinde aynı kapakla basılırdı, ikonik bir statüye erişmelerinde bunun da payı vardı. Artık albüm kapağı bir ifade alanı, formu olarak ilginçliğini yitirdi. Hitap ettiği kitle de küçüldü, sadece CD alan insanlara ulaşabiliyor. Ben şahsen büyük kitlelere hitap edebildiği için kapak sanatına yönelmiştim. Küçük bir pazarda iş yapmak durumundaysam, müzik dışında pek çok alan mevcut. Eskiden albüm kapakları tasarımcılar için çok vaatkâr bir topraktı, milyonlarca insana bu yolla ulaşabilirdiniz. Artık işler değişti. Bugün müzik gruplarının işi de çok zor. New York'ta Madison Square Garden'ı dolduran gruplara bakın, hepsi de mp3 devrinden önce varolmuş ve kendini ispatlamış gruplar. Stones başarabiliyor bunu, Lady Gaga gibi çok az istisna dışında kimse orada çalışacak seviyeye gelemiyor. Herkesin kendine göre ayrı bir şarkı klasörü var. Artık grupların bir imgesi yok, çünkü kapakları da yok. Ayrıca grupların ismi de bilinir olmaktan çıktı. Bence bu büyük bir top-

lumsal sorun: Kimse artık müziğe para harcamak istemiyor. Müzik gazetecilerini çok kötü etkiliyor bu durum. İki sene evvel NME'den bir yazarla görüştüm, İngiltere'de bu işten para kazanabilen insan sayısının bir elin parmağını geçmediğini söyledi. İnternette yazarların hepsi zaten bu işi bedavaya yapıyor. Bence bu büyük bir problem, bunlar maddi bir karşılık gerektirecek meşgaleler, hobi düzeyinde değerlendirilemezler. Bunları bedelsiz talep etmek çok saçma geliyor bana. Bir sitede her şeyi bedava sunacaksınız, bu yapıyı ayakta tutmak için de bilmem ne içki firmasından ilan almaya çalışacaksınız. Bu iyi bir gelişme değil, özellikle biz tasarımcılar açısından. Kitlenin kendisiyle kıyaslandığında reklamcılar bizim için en kötü müşteri grubudur. Reklamcılar açık açık "hayır, 500 bin doları istiyorsan şarkıda 'fuck' kelimesini geçiremezsin" diyebiliyor, işe müdahale edebiliyor.

Başka alanlarda, mesela endüstriyel tasarımda durum nasıl? Mesela bir arabayı var eden mühendisler, tasarımcılar ve işçiler, ama kâr şirket sahibine kalıyor...

Ya da hisse senedi sahiplerine, ama sonuçta araba tasarımcıları çok iyi paralar kazanıyor. Geçenlerde okudum, Grizzly Bear gibi son yılların en popüler gruplarından birinin üyeleri sağlık sigortası dahi yaptıramıyormuş, çünkü satışlardan hiç para kazanamıyorlarmış. Çok iyi müzik de yapsanız, çok da dinlenseniz, makûl bir yaşam süremiyorsunuz, geçim kaynağını temin edebilmek için turneye çıkmaya mecbur kalıyorsunuz. Müzisyenler adına zor zamanlardayız. Biz tasarımcılar daha iyi durumdayız, pek çok farklı alanda çalışabiliriz.

"Tasarım" kelimesi artık sık sık karşımıza çıkıyor, üstüne sayfalarca yazılıp çiziliyor. Sanki eskiden bu kadar popüler bir alan değildi...

Bu normal, çünkü etrafımızı saran her şey tasarımdır. Tam tersine, üzerine düşünmemek aptalca olurdu. Bu pantolon, bu ayakkabı, bu dergi, bu kayıt aleti, bu bina, şuradaki park... Her şey görsel tasarım ürünü. İçinde yaşadığımız şehirler de tamamen öyle. Cangılda yaşayan bir insan için etrafındaki doğa neyse, şehirde yaşayanlar için de binalar, yollar aynı şey. Bakış açınıza bağlı: Cangıl iyi de olabilir, kötü de, güvenli de olabilir, tehlikeli de. Aynı şey tasarım için de geçerli: Hayatınızı çekilmez kılabilir yahut çok daha iyi bir hale getirebilir. İstanbul'da berbat şeyler de gördüm, trafik devasa bir tasarım problemi mesela. +